

Türk hökmdarları

Sultan Fateh Mehmet (1432-1481) Osmanlı tarixinin ən böyük dövlət adamı və sərkərdələrindən sayılır. O, tarixə, ilk növbədə, İstanbulun fatehi kimi düşüb. Ölkəsinin sərhədlərini genişləndirib, hərbi qüdrətini gücləndirib. Onun iqtidarı dönməndə, eyni zamanda, ölkədə elmə, təhsilə diqqət və qayğı göstərilib.

Uşaqılıq və yeniyetməlik illərində gələcək fateh sevimli müəllimi Molla Guranidən din elmlərini öyrənirdi. Bir gün alim dərsinə yaxşı hazırlaşmayan gələcək sultanın əlinə çubuqla vurmuşdu: "Bu, itaət etməyin üçün idi, indi çalış!" Bu əmrədən sonra Mehmet, həqiqətən, dərslərini daha yaxşı öyrənməyə başlamışdı.

Anası və dayələrinin himayəsində böyüyən Mehmet sultanlığa namizəd kimi Manisa vilayətinə vali göndərilmişdi. Burada özünü müsbət cəhətdən göstərməyi bacarmışdı. Lakin gənc şahzadə dövlətin taleyi üçün narahat idi. Həmin dövəndə Osmanlı xanənda-

Fəthin sultanı

nı yeni təhlükə ilə üz-üzə qalmışdı. Macar və Serb hökmdarları Dunay çayının cənubundan Osmanlı ərazilərinə tez-tez basqınlar təşkil edirdilər. Mehmetin atası Sultan İkinci Murad 1443-cü ildə düşmən ordusunu İzaldidə (hazırda Bolqarıstanda yerləşir) dayandıra bildi. Macarlarla bağlanan saziş Mehmetin artıq on iki yaşında taxta çıxmasına səbəb oldu. Ancaq dövləti sədrəzəm Çandırılı Xəlil paşa idarə edirdi.

Sultan İkinci Murad dövlətin daha böyük böhrana düşməməsi üçün bu addımı atmışdı. Lakin bununla yanaşı gənc sultanın ətrafında paşalar arasında kəskin rəqabət baş qaldırmışdı. Bu arada taxt-taca iddialı olan Orxan Çələbi üsyan qaldırdı. Üsyan iflasa uğrayandan sonra, Orxan Bizans paytaxtına qaçdı.

Atası İkinci Muradın ölümündən sonra o, 1451-ci ilin fevralında ikinci dəfə Ədirmədə taxta çıxdı. Sultan dövlət işlərinin ixtiyarını yenə də Çandırılı Xəlil paşaya həvalə etmişdi.

Sultan Mehmet İstanbulun fəthinə hazırlaşdı. Avropa da bundan duyuru düşmüşdü. O zaman Fransa kralı xaçlı ordusuna rəhbərlik etməyi öz boynuna götürmüşdü. Parisdə hesab edirdilər ki, hələ ki, Osmanlıda hakimiyyət gənc paşanın əlindədir, bu dövləti çökdürmək çətin olmayacaq.

Lakin sultan fikrində qərarlı idi. İstanbul nəyin bahasına olursa-olsun, ələ keçirilməli idi. İlk türk hərbi birlikləri 1453-cü il aprelin 5-də Bizans imperiyasının paytaxtına çatdılar. "Ya mən İstanbulu alacağam, ya da İstanbul məni qeyb edəcək". Gənc sultan taleyinə bu döyüşdən asılı olduğunun fəhəndə idi. O, ağır savaştan öncə Bizans imperatoruna şəhəri döyüşsüz təslim etməsini tələb etdi. Lakin imperator buna razı olmadı, bununla yanaşı, osmanlılara vergi ödəmə biləcəyini də söylədi.

Beləcə, orta əsrlərin ən möhtəşəm

şəhərlərindən olan Konstantinopol İstanbul uğrunda ölüm-qalım savaşı başlandı. Şəhər alınmaz qala hesab olunurdu. Türklər ilk döyüşlərdə ağır itkilər verməli oldular, lakin inadlarından dönmədilər. Bu savaştə Sultanın böyük sərkərdəlik qabiliyyəti üzə çıxdı. O, ən çətin anlarda ən düzgün və cəsəretli qərarlar vermişdi. Fateh titulu onun həlal haqqı idi!

Nəhayət, 1453-cü il mayın 29-da Konstantinopol (türklər şəhəri İstanbul deyə çağırmağa başladılar) fəth olundu. Fateh səcdəyə qapandı, torpağı öpdü. Aya Sofya məbədinə sığınan yunan əhalisinin canına toxunulmayacağını vəd etdi. O, şəhərin tarixi mədəniyyətinə sayğı göstərdi. Şəhərin dinc əhalisinə aman verilməsi Sultanın "Biz torpaqları deyil, ürəkləri fəth etməyə gedirik" məsajının fəlsəfəsinə tam uyğun idi.

Sultan Mehmet elmə və mədəniyyətə dəyər verən hökmdar idi. Onun kitabxanası çox zəngin idi. Mənbələr qeyd ediblər ki, Fateh həm Şərq, həm də Qərb ədəbiyyatını orijinal dillərindən oxuya bilirdi. Onun həttə səkkiz dil bildiyi iddia olunur.

Fateh özündən sonrakı Osmanlı padşahlarının dörd əsr ərzində yaşadıkları məşhur "Topqapı" sarayını da inşa etdirmişdir. Bu sarayın tikintisi zamanı Abbasilər, Teymurilər və Ağqoyunlu dövlətlərinin memarlıq ənənələrindən də istifadə olunmuşdur. Xarici səyyahlar sarayın möhtəşəmliyi qarşısında heyran qalmışdılar.

Müasirləri qeyd edirlər ki, Fatehin sarayı o dövrün böyük elm məbədi hesab olunurdu. Müsəlman, yaxud xristian olmasından asılı olmayaraq, böyük alimlər sultanın hüsurunda toplaşdılar. Hökmdarın özü də elmi polemikalarda iştirak edirdi. Beləliklə, Osmanlının gücü və qüdrəti durmadan artırdı.